

16

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI 2019 Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi

“HAK SİYASETİ”

- Yurttaş Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti
- Kent ve Çevre Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti
- Kadın Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti
- Göç ve Sığınma Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

22-24 Kasım 2019
Pamucak/İzmir

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI

1998 yılından beri düzenli olarak toplanmakta olan Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın (TİHHK) genel amacı, Türkiye insan hakları savunucularının, insan hakları kavramının ve hareketinin bazı sorunlarını tartışması ve bu tartışmanın temelinde de, geleceğe yönelik bazı belirlemeleri yapması için bir platform oluşturmaktır.

Konferans, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) düzenleyici olarak görev almasına karşın, özerk ve kalıcı bir yapı geliştirmiştir.

Türkiye insan hakları hareketi, bir yandan yakıcı ve acil olarak eyleme geçmeyi gerektiren bir gündemin baskısı altında bulunurken, bir yandan da insan haklarını kavramsal açıklığa ve düşünsel zenginliğe ulaştırma ihtiyacını hissediyor. Kavramsal açıklık, düşünsel sağlamlık, gündeme ve sorunlara müdahale edebilmenin bir koşulu olmaktan öte, ona teslim olmamanın bir güvencesidir.

Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın yol gösterici ilkeleri şöyledir:

1. Konferansımız, insan haklarını, insan onurunu her insanda gerçekleştirmeyi amaçlayan eylem ilkeleri ve bu ilkelere dayanan normlar olarak tanımlamaktadır. İnsan haklarının bütünselliği, devredilemezliği ve insan türünün her üyesinin haklarda ve insan onuruna sahip olmada eşitliği, insan hakları hareketi için vazgeçilemez ilkelerdir. İnsan hakları aktivistlerinin faaliyetlerini belirleyen en üstün ilkeler insan haklarıdır. Devletlerin yasaları ve hükümetlerin uygulamaları, insan hakları ilke ve normlarına göre belirlenmeli ve değerlendirilmelidir.
2. Konferansımız, insan haklarının, yalnızca hukuksal ve siyasal düzenlemelerin değil, ekonomik, sosyal ve

kültürel alanlarda da belirleyici olması gerektiği ilkesini vurgulamaktadır. İnsan hakları savunucuları, küresel düzeydeki ve devletlerdeki bütün gelişmeleri, insan haklarına etkileri bakımından değerlendirmek ve tutumlarını bu bakımdan belirlemekle yükümlüdür.

► 3. Konferansımız, uluslararası ve iç barışın sağlanmasını, toplumların demilitarizasyonunu ve yeryüzünün çevresel koşullarının etkin korunmasını, insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesinin temel önkoşulları olarak kabul etmektedir.

“Hak Siyaseti”

Gerçekleştirdiğimiz önceki üç konferansta, OHAL rejiminin ve akabinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi denilen (ve bir tür kalıcı olağanüstü hal teşkil eden) “yeni rejim”in yol açtığı insan hakları sorunlarına yanıt aramaya çalıştık. Bu bağlamda:

- OHAL uygulamalarının, yurttaşları “haklara sahip olma hakkı”ndan mahrum bırakarak, hem toplumun üyeleri arasındaki ilişkinin hem de yurttaş-devlet ilişkisinin hak temelli demokratik bir ilişki olma imkânını ortadan kaldırdığını ve böylece esasen eşitlik ve adalet duygusunun şiddetli bir erozyonuna yol açtığını, can yakıcı örnekleriyle ortaya koymuştuk.
- Türkiye’yi bir toplum olma vasfını yitirme noktasına getiren bu durumun, dünya ölçeğinde başka örneklerinin de yaşandığını ayrıca tespit etmiştik.
- İnsanlığın en önemli kazanımlarından birisi olan insan haklarının hem bir referans sistemi hem de bir denetim mekanizması olarak zayıflamasının başat nedeni olarak, devletlerin demokrasi ve hukuk taahhüdünden uzaklaşmaya başlamalarını zikretmiştik.

- Bu bağlamda Türkiye’de yaşanan durumu da sistematik **hak ihlali yapan bir devlet pratiğinden, hak temelli bir rejim fikrinin topyekûn terk edilmesine** doğru bir gidişat olarak tespit etmiştik.

- Tüm bunların bakiyesi olarak ağır bir yurttaşlık krizi yaşandığını tespit etmiş ve bu krizin tezahürlerini anlamaya, göstermeye çalışmıştık.

- Türkiye’de olağanüstü halin kalıcılaştırılmasının, siyasal iktidarı sınırlandıran anayasacılık ilkesinin terkedilmesine, böylece hem hukukun hem de kurumların baskıcı rejimin birer “aracı” haline getirilmesine ve siyasal alanın tümüyle kapatılmasına yol açtığını tartışmıştık.

- Siyasal ve sivil alanı bir kontrol/tedbir alanı haline getirerek, hem siyasal katılımı hem de talep etme olanaklarını kapatan bu baskıcı rejimin, yurttaş eylemliliğini imkânsız kıldığını, böylece insanları yurttaş olmaktan çıkardığını belirlemiş; ve bu durumda yurttaş-yurttaş ve devlet-yurttaş ilişkisinin neredeyse tümüyle bir belirsizlik içine sokulmasının tezahürlerini ele almıştık.

- Nihayet, Türkiye’nin bu krizi aşabilmesi ve yeniden demokratik bir zemine çekilebilmesi için insan haklarının kurucu rolünü canlandırmanın artık hayati bir önem taşıdığı tespitiyle, toplumsal alanda dönüştürücü, kurucu bir eylemliliğin imkânını, demokratik bir yeniden inşanın koşullarını irdelemiştik.

Tüm bu olumsuzluklara karşın, baskıcı rejimin toplumda çaresizlik ve kötürümleşme duygularına yol açtığı bu dönemde, toplumun içinde taşıdığı direnme ve değiştirme potansiyellerini açığa çıkaran, üstelik bunu ağır devlet şiddetine ve hak ihlallerine rağmen yapan önemli eylemliliklere de tanık olduk.

- Kendisini 8 Mart kadın eylemleri, kent ve çevre mücadeleleri, 31 Mart ve 23 Haziran Yerel Seçimleri gibi çeşitli bağlamlarda gösteren bu dinamikler, her şeyden önce, bir **yurttaş kalma inadının** tezahürüdür.
- Yeni rejimin topluma tümüyle yerleşmesini engelleyen bu yurttaşlık inadı, aynı zamanda mevcut koşullar altında direniş imkânlarına ve **“hak siyaseti”nin dönüştürücü ve kurucu potansiyeline** işaret eder.
- Söz konusu olumlu örneklerin ortak yanı, hakların ortadan kaldırılması çabalarına karşın yurttaşların hak taşıyıcısı olduklarını ilan etmeleri ve ihlal edilen, hatta yok sayılan haklarını **filen icra ederek** yeni ve farklı bir yurttaşlık alanı yaratmalarındır.

Bu örneklerin her birinde yurttaşlar sadece demokrasi talep eden değil, aynı zamanda demokrasinin inşası için mücadele eden, bu amaçla geniş birliktelikler/ittifaklar oluşturarak direnişi ve dayanışmayı büyüten bir tutum içinde oldular. Hem sivil hem de siyasal alanın çabayla, inatla, ortak akıl ve dayanışmayla nasıl yeniden açılabileceğini gösteren bu örnekler, hakların hukuksal korumadan yoksun olduğu koşullarda haklara sahip olmanın aslında onları bilfiil icra etmekten geçtiğini gösteriyor.

“Siyaset” başka her ne olursa olsun, aynı zamanda bir özne inşa etme işidir. Başka bir deyişle her siyaset kendi öznesini yaratır. Tabiri caizse bir özneyi varlığa çağırır; onu inşa etmeye ve harekete geçirmeye çalışır. Örneğin sınıf siyaseti, çalışan, emeğini satarak geçinen yığınları özneleştirmek ister. Kendinde sınıfı, kendi için sınıf haline getirmek ister. Benzer şey ulusal hareketler ve daha genel olarak kimlik siyasetleri için de geçerlidir. Bu anlamda hak siyaseti açısından da, tıpkı sınıf siyaseti ve kimlik siyaseti gibi inşa edeceği

bir özne söz konusudur. Bu özne **yurttaşır** ve hak siyaseti de bir anlamda eşit ve özgür yurttaşlardan oluşan bir topluluk inşa etme siyasetidir. Ancak hatırlamakta yarar var, böylesi bir inşa etme çabası sınıf siyasetine veya kimlik siyasetine alternatif oluşturmak anlamına gelmez. Aksine bunlar birbirini dışlayan değil, birbirini besleyen mücadelelerdir ve kesişim sahalarını kamusal alan oluşturmaktadır. Yeni rejimin kamusal alanı tümüyle kendine mal etmeye çalıştığı koşullarda hak siyaseti, hem kamusal alanı geri kazanma, hem de onu bir demokratik itiraz ve müzakere alanı olarak inşa etme siyasetidir.

Yukarıda değinilen toplumsal mücadele örnekleri de göstermektedir ki, hak siyaseti ancak başkalarının haklarını savunarak ve onlarla birlikte yapılabilir. Bu da hak siyasetinin, birbirinden çok farklı toplumsal kesimler için müşterek bir referans oluşturma kapasitesine işaret etmektedir. Söz konusu olan artık sadece ihlallere karşı bir mücadele değil, fakat kamusal müştereklerin hak temelli bir biçimde yeniden tanımlanması, başka bir deyişle, kendimiz gibi olmayanlarla birlikte yapacağımız yeni bir toplumsal sözleşme inşa etme mücadelesidir.

Yöntem olarak önceki konferanslarda olduğu gibi bu yıl da dört başlık altında çalışma gruplarına ayrılan katılımcılar, hak mücadelesi sürdürülen farklı alanlara bakarak sadece ihlallerin tespitiyle yetinmeyip kamusal müşterekleri hak temelli bir biçimde yeniden tanımlanmaya çalıştılar.

16. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın "**Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi**" aşağıda aktarılan çalışma gruplarının raporlarından oluşmaktadır.

I. Çalışma Grubu

Yurttaş Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Grubumuzun ilk tespiti, bir belirsizlik rejiminin altında yaşandığıdır. Neoliberalizmin ürünü olduğunu açıkça bildiğimiz belirsizlik rejimi hukuki ve siyasi öngörülemezlik içinde kişileri hak taşıyıcısı olmaktan, özne olmaktan çıkarmaktadır. Yeni rejimin bir yönetim tekniği olarak belirsizlik yaratma gücü, günlük hayattan yüksek siyasete kadar her alanda hukuki, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bir çöküşe yol açmaktadır. Çünkü, belirsizlik rejimi sadece bir hukuki öngörülemezlik hali değil, kişilerin kendi belirlenimlerinin de sürekli tehdit altında olduğu bir korku iklimidir. Bu tür bir iklim, bir yandan toplumun üyeleri arasındaki “güvensiz” bir ilişkiye yol açtığı için müşterek bağların çözülmesine yol açmış, diğer yandan da bireylerin idare edenlerle ilişkisini beklentisel itaat olarak adlandırabileceğimiz bir uyma, hatta emreden neyi emredeceğini düşünerek ona göre eyleme pratiğine dönüştürmüştür. Ayrıca belirsizlik rejimi içinde kurumların da aşınmasıyla beraber hak ihlalleriyle mücadele alanını daraltmak anlamına gelen cezasızlık yaygınlaşarak yeniden üretilmiş ve neredeyse bir kural haline getirilmiştir.

Grubumuz öncelikle bu belirsizlik rejimine karşı toplumda belirlenim alanları yaratarak direnmenin ve alternatif bir kamusalık üreterek yeni rejimi geriletmenin bir yolu olarak savunulabilecek hak siyasetinin öznesinin kim olacağı meselesini ele almıştır. Çünkü insan haklarını kendi eylem referansından neredeyse tümüyle çıkararak bu yeni rejime karşı bireylerin birer hak taşıyıcısı olarak eylemeleri, belirlenim alanları yaratmanın en dinamik yoludur. Hak taşıyıcısı öznenin yurttaş olarak adlandırılabilmesi, yurttaş kavramının siyasal gelenek içinde taşıdığı sıkıntılar gözönüne alındığında, hak siyasetinin öznesinin kim olduğu sorununun doğduğunun farkındalığıyla grubumuzda,

hak siyasetinin öznesinin nasıl adlandırılacağı konusunda verimli bir tartışma yapılmıştır.

Türkiye’de yurttaşlık kavramının salt bir hukuki statü olarak tanımlanması nedeniyle bir siyasal etkinlik olarak yurttaşlık pratiğinin gözardı edildiği, yurttaşlık kavramının kapsamadığı inançsal, kültürel, etnik, politik kesimlerin var olduğu, bu nedenle yurttaşlık kavramının yeniden tarifine ihtiyaç bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyacın bir sebebi de yurttaşlık tanımının yerinden zorla etme, göç ve göçmen meselesine cevap vermiyor olmasıdır.

Bireyi özgürleştirecek, farklılıklarının ve kimlik aidiyetlerinin tanınma ve kendisini gerçekleştirmesine imkân tanıyacak şekilde yurttaşlık kavramının yeniden tanımlanması ihtiyacı açık bir şekilde dile getirilmiştir. Ancak yurttaşlığın hukuksal bir durum ve siyasal etkinlik alanı olarak ikili doğası arasındaki çelişki ve gerilim önemlidir. Çünkü siyasal etkinlik alanının genişletilmesine paralel olarak hukuksal tanımının da kapsayıcı biçimde yeniden yapılması gerekmektedir.

Bu anlamda, devletten hareketle tanımlanan hukuki bir statü olarak yurttaş kavramının, yurttaşlıktan dışladıklarını da yurttaş etkinliği içine katacak, daha önemlisi her türlü dışlama pratiklerine karşı bir alternatif etkinlik alanı olarak tarif edilebilecek, birarada yaşamının müşterek bağıntısı olarak ifade edilebilecek bir yurttaşlık kavramına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu tür bir yurttaşlık pratiğinin ortaya konulması olarak tanımlanabilecek hak siyaseti kavramı ile hak mücadelesinin dönüştürücü kapasitesini ve ortadan kaldırılmış müştereklik bağının yeniden kurularak alternatif bir kamusal özne ve alan yaratılmasını kast ediyoruz.

Bu nedenle hak siyaseti hak mücadelesinin şimdiye kadarki bütün kazanımlarını hesaba katarak, bu mücadelenin bir takım açmaz ve eksikliklerini giderecek şekilde düşünülmelidir. Başka deyişle, hak mücade-

lerinin kimi alanlarda geçici ve süreklilik taşımayan karakterini aşabilecek ve hak mücadelelerinin birbirleriyle ilişkilenererek hem karşılıklı tanıma ve hem de bir ortaklık tesis edecek şekilde bir siyasal dönüştürücülük kazanmasını hak siyaseti olarak görüyoruz.

Ancak dikkat edilmesi gerekir ki hak siyaseti geleneksel tahakküm edici ve belirleyici bir siyaset tarzına asla düşmeyecek bir şekilde hak alanına bağlı kalmalıdır. Hak siyasetinin temelini yerleşmesi gereken insan hakları bakış açısı, kendi mağduriyetine odaklanmayan, başka hak ihlallerini de görebilen, dolayısıyla bir ortak referans olarak adalet arayışına dayanan bir bakış açısıdır.

Hak siyaseti, doğal olarak hak mücadelelerinde öne çıkmış deneyim ve birikimlere dönüştürücü siyasal bir dinamik kazandırma çabasının adıdır. Bu nedenle, hiçbir hakkın kazanılmış, tamamlanmış olarak görülmemesi, her hak alanında mücadelenin yeniden ve sürekli kurulması gerektiği açıktır. Bu çerçevede grubumuzda, hukuk dilinin ve hak savunuculuğu söyleminin teknikleşmesinin, savunduğumuz hakları ihlale uğrayanlarla ilişkiyi zayıflatan bir etkiye yol açtığı tespiti yapılmıştır.

Yeni bir ortak bağ kurma, alternatif bir kamusalılık yaratma hem dilde, hem eylemde ortaklaşmaktır. Bu nedenle Kürtler, göçmenler gibi özellikli sorunlarla karşı karşıya kalan kesimlerin hayal kırıklıklarını azaltmak mücadelenin ortaklaşmasının gücünü artıracığı vurgulanmıştır.

Hak mücadelesinin, dönüştürücü bir ivme kazanma sürecinde kendisinden asla vazgeçemeyeceği ilkesi, hakikatin tespiti ve ilanından asla vazgeçilemeyeceği ilkesidir. Bu nedenle otoritelerin ihlalleri, ihlal girişimleri, mağdurlarla dayanışma içerisinde daima tes-

pit ve teşhir edilmelidir. Faillerin takibi bırakılmamalıdır. İçinde yaşadığımız ağır hak ihlalleri rejiminin bertarafı ancak bir yüzleşme, hesaplaşma ve bir daha asla olmamasını garanti edecek yeni sözleşmeyi gerektirdiğinden, hakikat arayışı ve hakikatte ısrar, hak siyasetinin temel karakteri olmalıdır.

İnsan hakları bakış açısının evrensel niteliği hesaba katılarak, hak siyasetinin, uluslararası değerler ve dilden, insanlığın tümüne ve hatta yeryüzünün tüm varoluş tarzlarına açılan bir dilden geri adım atması uyarısı ile grubumuz, popülist politik iktidarlarla mücadelede başka bir popülizm mümkün mü sorusuna yanıt aramış ve hak siyasetinin dilinin nasıl olması gerektiğini tartışmıştır. Popülizmin duygular mühendisliğine yol açma ihtimaline karşı ihtiyatlı olunması gerektiği ama sorunların, toplumsal kesimlere kendi dil ve kültürleri içinde anlatılmasının popülizm olarak mahkûm edilmemesi gerektiği de belirtilmiştir. Adaletsizliği topluma anlatmanın en etkili yolunun vicdanları harekete geçirecek bir anlatıyı ortaya koymak olduğunun farkındalığıyla, samimi, anlaşılır ve tüm toplumsal kesimlerle muhataplık ilişkisini açığa vuracak bir dile ihtiyaç olduğu konusunda hemfikir olunmuştur. Ortak bir gelecek ve daha iyi yaşam arayışının, ortaklaşma çabalarının, başkalarının acısını hissetmeye dönük çabalarla birlikte yürütülmesi gerektiği açıktır.

II. Çalışma Grubu

Kent ve Çevre Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

“Kent, çevre ve doğa”yı ayrıştırmadan, bütüncül “yaşam alanı” kavramını kullanmak gerektiğini düşünüyoruz. Bu kavram, canlı ve cansız varlıklarıyla bütün yeryüzünü kapsayan bir anlayışa açılan kapının da kilididir. Bu kapı, ekolojik mücadelenin demokratikleşme mücadelesiyle iç içe olduğunun farkında olarak, yurttaşlık kavramını “ekolojik yurttaşlığa” doğru genişletmeye de açılabilir. Ekolojik bilinçle donanmış bir “yurttaş sorumluluğu,” konferansın aradığı yeni yurttaşlık fikrinin bir bileşeni olmalıdır.

Ekolojik kriz, keza iklim krizi de, kapitalizmin krizinin temel bir veçhesidir. Bu krizlerin aşılması, teknik çözümlere indirgenemez. Keza, sermayeye adeta kirletme “hakkı” tanıyan “kirleten öder” kuralı, asla kabul edilemez. Kapitalist sistem, yaşam alanlarını sermaye birikiminin alanlarına dönüştürerek, bu krizi, yeryüzünü felakete sürükleyerek derinleştiriyor. Bu doğrultuda neoliberal kapitalist sistemin bütün dünyada gerçekleştirdiği, -Türkiye’de de AKP iktidarları eliyle yürütülen ve muhaliflerini de etkileyen bir model oluşturan-, yaşam alanları tahribatı, dahası yaşam alanlarını ekonomik “kaynaklar”a indirgeyerek ticarileştirmesi, bir dizi hak ihlalini beraberinde getiriyor. Kamu kaynaklarının özel çıkara dönüştürülmesinden başlayarak, yurttaşların bilgi edinme hakkından bütçe hakkına; eşit, adil kamu hizmeti alma hakkından çevre ve kent hakkına kadar, bir bütün olarak yaşam hakkına tasallut niteliğindeki “dev” inşa projeleri, aynı zamanda, yıkıcı etkileri mekanla sınırlı kalmayan, her şeyden önce mekanın koruyup sakladığı bellekleri de “düzleyen” çok yönlü imha süreçleridir.

Olası ve beklenen afetlere karşı önlemleri sistemli olarak savsaklayan, yapıları ve yaşam çevrelerini güvenli hale getirme kaygısı gütmeyen yönetim zihniyeti de, vahim bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir.

Toplumsal muhalefetin uzun süre ihmal ettiği ve siyasal önemini küçümsediği yaşam alanı mücadeleleri, farklı toplumsal özneleri kapsamak, yatay ve esnek ittifak ağları örmek, yeni örgütlenme tarzları geliştirmek bakımından da önem arz ediyorlar. Bu olanağı saptarken, bu hareketlerin kazanımlarını kalıcılaştırmak ve mücadelelerini sürdürülebilir kılmak için, vaka temelli platform ve kampanyalarla yetinmeden, yeni örgütlenme ve kurumlaşma yordamları bulmak gerekliliğini vurgulamadan da edemiyoruz. Ekoloji mücadelesiyle emek hareketini bağdaştırmanın kritik önemi, hiçbir yerde değilse Soma ve diğer maden iş cinayetlerinde kendini göstermiştir.

Buna bağlı olarak, bu alandaki mücadelelerin değerli bir kavramı olan “müşterekler”i, halihazır ve kendiliğinden bir nesnellikten ziyade, iştirak ederek, iştirak içinde var edilecek veya geliştirilecek bir hak siyaseti stratejisine oturtmak gerektiğini düşündük. Kamusalılığı yeniden tartışmak, deyim yerindeyse kamusalılığı kamusallaştırmak, yani kamusal alanları ve olanakları sürekli erişilir, şeffaf ve işler kılarak toplumsallaştırmak da bu perspektifte yer almalıdır.

Yaşam alanı hareketinde kısa vadeli önemli kazanımlar sağlayan hukuk mücadelesi elbette yadsınamaz. Bergama’da altın madenine karşı yürütülen güçlü mücadelenin yargı kararlarında da karşılığını bulması, çevre hukuku bakımından önemli deneyimlerin yolunu açmıştı. Ancak bugün gelinen aşamada yargının çevre hakkını korumaktan neredeyse tamamen çıkması, hatta bu hakkın ilga edilmesine yönelik pratiklerin önünü açan yeni işlevi, daha uzun erimli ve bütüncül bir bakış açısı geliştirme zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Gezi ve Kaz

Dağları deneyimleri başlı başına böyle bir stratejinin oluşturulabileceğine dair potansiyele işaret ederken, aynı zamanda doğayı bütünlüklü ele alan, canlı, yaşayan bir ekolojik hukukun gerekliliğini de göstermektedir.

Yerel yönetimleri, insanların yaşam alanlarında demokratik ve ekolojik bir anlayış çerçevesinde söz ve karar sahibi olmasının, yurttaş kontrolünün gerçekleştirilmesinin ortamları olarak önemsiyoruz.

Aynı zamanda, merkezi iktidara karşı nefeslenme, güç, deneyim ve umut biriktirme mecraları olarak yerel yönetimler; ihtiyaçlar üzerinden yeniden organize edilmiş bir ekonomik model üzerinden tekçi iktidara karşı çoğulcu bir siyasal tahayyülün ve ortak bir yaşamın mekanı olabilir. Yerel yönetimler, kentteki sivil inisiyatiflerin örgütlenmesinin koordinasyon ve yardımlaşma platformuna dönüşebilir.

Tüketici/müşteri, seçmen ve hizmet-alandan ibaret olarak görülen yurttaş figürü yerine, “katılımcılık” demiyoruz, hemşehrilerin faillere dönüştüğü yeni ve farklı bir yurttaşlık ilişkisinin geliştirilmesi hedeflenmelidir. Avrupa yerel yönetim özerklik şartıyla ilgili çekişmelerin kaldırılmasını talep etmeyi sürdürerek fakat ufku onunla sınırlamadan, yerel yönetimler üzerindeki vesayeti kaldırmanın ve ademi merkeziyetleşmenin fikir ve olanakları geliştirilmelidir.

Elbette haklar bütündür. Ancak yerel yönetimler bağlamında mevcut durum; yönetime katılma, gıda, mobilite, çalışma, sağlık, eğitim haklarının yanında kentlerin kadınlaştırılması (patriyarkanın mekanları olmaktan çıkarılması), LGBTİQA+’lar, engelliler, yaşlılar, çocuklar, mülteciler ve diğer dezavantajlı gruplar ve bütün canlılar için daha rahat yaşanır yerler haline getirilmesini ön plana çıkarmaktadır.

Canlı yaşamı için olmazsa olmaz bir gereklilik olan su ise, doğal döngüsü içinde korunmalıdır. Suyun

ticarileşmesi, aslında tasavvur dahi edilememeliydi. Bunun sebebiyet verdiği yok oluşu durdurmak için, su kullanım anlaşmaları iptal edilmeli, musluktan içilebilir ücretsiz su sağlamak kamu yönetimlerinin görevi olmalıdır.

Beri yandan yerleşik yerel yönetim anlayışı ciddi sorunları da barındırmaktadır. “Katılımcılık”, yüzeysel reklam performanslarıyla geçiştirilebilmektedir. Seçim süreçleri merkezi siyasetin söylemini ve pratiğini yeniden üretirken, kişilerin niteliklerine bağlı siyaset tarzı, “tek-adamcı” yönetimleri ve mikro-iktidar yapılarını ortaya çıkarmaktadır. Merkezi iktidar yanında, yerel sermaye ve güç odaklarına karşı da uyanıklık gerektiğini düşünüyoruz. Bu bağlamda, kentlerin çoğul imge ve kimliklerinin “marka değeri”ne indirgenmesi eğilimi de bir sorundur.

Sosyal belediyeciliğin bir slogan olmaktan çıkarılıp, hemşehrilerin failleri olduğu, ihtiyaçlara uyarlanabilir bir program üzerinden toplumsal bir içeriğe kavuşturulması önemlidir. Bu aynı zamanda yerel yönetimler üzerindeki merkezi baskıyı kırabilmenin de yolunu açacaktır.

Yerel yönetimlere dönük kayyım atamaları, halk iradesinin açık bir şekilde gaspı olmak yanında, ekolojik, demokratik, sosyal ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı alternatif yerel yönetim vaadini, neredeyse daha tohumlanma aşamasında boğmaya dönük bir saldırıdır.

Bu siyasi gasp, aynı zamanda iktidarın yürütme erkini işleyişini bir olağanüstü hukuk rejimi içinde hızlandıran, gücü merkezde temerküz ettiren ve hesap verirlikten tamamen çıkartan niteliğini hem bir kez daha teşhir eden, hem de çoğaltan bir örneğidir.

Aralarında Hasankeyf’in de bulunduğu 199 yerleşim yeri ve 550 höyüğün yer aldığı, insanlığın ortak mirası niteliğindeki 12 bin yıllık bir kültür varlığını sular

altında bırakacak olan Ilisu Barajı örneği bize gösteriyor ki, sermayeci-piyasacı saiklerle beraber güvenlikçi siyasal anlayış da, yaşam alanlarının acımasızca tahribine dönük bir saldırganlığın kaynağı olabilmektedir. Güvenlikçi politikalardan söz edince, Ortadoğu'da ve bütün dünyada barışçı çözümleri savunmanın, yaşam alanlarıyla ilgili duyarlılığın olmazsa olmaz parçası olduğunu vurgulama gereği duyuyoruz.

Sur yıkımının, güvenlik ve savaş politikalarının mekana müdahaleyle birleşmesinin son derece vahim bir örneği olarak, unutulmaması gerekiyor.

Bu örnek, genelde "kentsel dönüşüm" uygulamalarının şiddetini artıran bir tür "emsal" ve gerekçe olarak da araçsallaştırıldı. Kentsel dönüşüm politikası, barınma hakkı talebinin "ustaca" bir istismarı üzerinden, kapsamlı bir sermaye dönüşüm ve mülksüzleştirme stratejisi olarak işliyor, yoksulları daha da yoksullaştırıyor. Bunun yanısıra demografik yapıya müdahale ederek yerinden etme politikalarının bir aleti işlevi görüyor; ayrıca etno-dinsel tekleştirme zihniyeti çerçevesinde kültürel varlıklarımızı heder ediyor.

Bu vesileyle, etno-dinsel tekçi anlayışın hem estetik açıdan bizzat kimi muhafazakarları da rahatsız eden, hem de yurttaşı ezen -ve patriyarkal- "azamet" manzaraları oluşturan sembolizmini de bir mesele olarak kaydedelim.

Kentsel dönüşüm kavramına alternatif olarak, hemşehrilerin yaşam alanlarından kopartılmadan planlamaya müdahil olduğu, yenileme ve sağlıklılaştırma anlayışını geliştirmek gerekiyor.

Kürt illerinde kayyım yönetimleri vasıtasıyla devam ettirilen, kırdan kente zorunlu göçle yoksullaştırılan

insanları itaat karşılığı sosyal yardıma muhtaç kılan politika da, çok yönlü ve süregelen bir yaşam alanı ihlalidir.

Yaşam alanları mücadelesinin, teknik bilgiyi sadeleştirerek halka yayma olanaklarını artırması, dinlemeyi bilen, etkileşime açık, ortaklaştıran bir dil kurması önemlidir.

Kent-kır ayrımını ortadan kaldırmayı ve tarım alanlarının tahrip edildiği koşullarda sağlıklı gıdaya erişimi hedefleyen gıda inisiyatifleri gibi oluşumlar, sosyal belediyeciliğe ve toplamda toplumsal muhalefete sundukları öğretici deneyimlerle daha yakın ilgiyi hak ediyorlar.

Son olarak, Türkiye insan hakları hareketi konferanslarının da, tüketim alışkanlıklarını sorgulayarak, yaşam alanlarının korunmasına duyarlı mekan ve ortamlarda yapılması temennisinin dile getirildiğini ekleyelim.

III. Çalışma Grubu

Kadın Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Çalışma grubu olarak, öncelikle erkek egemenliğinin, toplumu şekillendiren kurucu dinamiklerden biri olarak AKP'den önce de var olduğunun, kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik eşitsizlik ve ayrımcılıkların mevcut siyasal iktidara özgü ve siyasal iktidarla sınırlı bir durum olmadığına altını çiziyoruz. Bununla birlikte OHAL uygulamalarını da içeren 'yeni' sistemin, kendisinden öncekilerden farklı biçimlerde de erkek egemenliğini, patriyarkayı güçlendirdiğini, kadınlar ve LGBTİ+'lar üzerindeki baskıyı çeşitlendirerek derinleştirdiğini, yaygınlaştırdığını ve artırdığını görüyoruz.

1. 'Yeni' Sistem Son 5 Yılda Kadınlara / Kadın Hareketine Ne Yaptı?

Feminizm, feministler, LGBTİ+ aktivistleri ve kadın hakları savunucularına yönelik saldırılar arttı. Kadın düşmanlığının ivme kazanmasıyla saldırılar, iktidar ilişkilerini sorgulayan, erkek egemenliğiyle ilişkilerini kuran, ev, aile içi bağlarını özel olanın politikasıyla ortaya koyan feminizme, feministlere yöneldi. Hayatın çeşitli alanlarında kadınlar hedef haline geldi. Saldırıların artmasında, hak ihlalleri karşısında hızla bir araya gelen ve eyleme geçen bir hareket olmasının da büyük etkisi olduğunu görüyoruz. 8 Mart, 25 Kasım, Onur Yürüyüşü gibi, OHAL şartlarında olduğu kadar onun 'olağanlaştırılmış' koşulları altında da kalabalık ve coşkulu sokak eylemlerine yapılan müdahaleler en görünenleri.

Makbüllük dayatmasını kabul etmeyen kadınlar hedef haline geliyor. Yeni sistemin kadınlara yönelik baskılarının en özgül boyutlarından biri, giderek daralan bir "makbul kadınlık" dayatmasıyla kadınları işaretlemesidir. Bu hattın dışında kalan her kesimin

maruz kaldığı bu dayatmalardan, başörtüsü yasakları kalktıktan sonra hayatın her alanına dahil olmaya başlayan muhafazakar/dindar kadınlar da nasiplerini aldılar, makbul kadınlıktan uzaklaştıkça onlar da benzer saldırıların hedefi haline geliyorlar. Cinsel saldırı ve cinsel saldırı tehdidi kadınlara ve LGBTİ+'lara gözaltında, cezaevlerinde, geri gönderme merkezlerinde ve benzeri yerlerde çok daha fazla kullanılabilir hale geldi.

Kadınların hak arayışı marjinalleştiriliyor. Yaşam hakkının ortadan kaldırılmasına karşı mücadelenin kendisi de dahil olmak üzere, kadınların hak arayışı marjinalleştiriliyor, gerçekliği olmayan iddialarla karşı cepheler oluşturularak en temel haklar tartışma konusu haline getiriliyor. “Nafaka mağduru babalar” gibi oluşumların iktidar düzeyinde gördüğü destek, kadınların doğrudan yaşamlarını ilgilendiren hakları, özgürlükleri için mücadelelerini her adımda bastırmaya ve düşmanlaştırmaya yöneliyor. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü ve LGBTİ+ eylemlerini yasaklaması, engelleme çabaları, polisin bu eylemleri orantısız güç kullanarak dağıtması ülke genelinde yaygın bir uygulama haline geldi. Kadın hareketi ve dayanışması kriminalize edilmeye çalışılırken, kadın cinayetlerine vs. karşı sokağa çıkanlar “terörizm”le itham ediliyor.

Kadınların kazanılmış haklarına saldırılıyor. Kadınların birey kabul edilme mücadeleleri ile yasal düzeyde edindikleri kazanımları da yok sayan biçimde, kadını aile içine hapseden bir politik hat çok yönlü hayata geçiriliyor. “Aile kaybediliyor” söyleminin arkasına sığınarak, 6284 sayılı yasa, İstanbul Sözleşmesi, nafaka gibi kadınların yaşamsal kazanımları ortadan kaldırılmaya çalışılıyor.

Kadınlar sivil, siyasal ve toplumsal alanın denetimi adına cezalandırılıyor. Sendika, vakıf, dernek gibi örgütlerde yönetici, üye, aktivist olarak yer alan kadınlar

bu süreçte daha fazla gözaltı ve/veya tutuklamaya maruz bırakıldılar.¹ Kadın siyasetçiler, ağırlıklı olarak ise Kürt kadın siyasetçiler saldırıların özel hedefi haline geldi. Kadın milletvekilleri, kadın belediye eş başkanları, siyasi partilerin, kurumların üyesi ve yöneticisi olan kadınlara yönelik gözaltı ve tutuklamalar, kadınların siyasal alanda varlıklarını ortadan kaldırmaya, onları bu alandan çekilmeye zorlayan bir baskı oluşturuyor. Ayrıca kayyım atamalarıyla, belediyelerde kadınların mücadelesi sonunda kurulmuş kadın müdürlükleri, daire başkanlıkları, danışma merkezleri ve kadın çalışmaları birimleri ortadan kaldırıldı. Kapatılan kadın merkezlerinin dokümanlarına -şiddet nedeniyle başvurmuş kadınların kişisel bilgileri de dahil olmak üzere- el koyuldu. Kadınların hayatları açısından büyük bir güvenlik tehdidi oluştu. Dayanışma/danışma merkezlerinin kapatılmasıyla yerlerde kadınların başvurabileceği yerler ya tümüyle ortadan kalktı ya da büyük ölçüde azaldı. Eş başkanlık uygulaması “suç” haline getirildi, kadınların karar alma süreçlerinde yer alması, görünürlüklerinin artması, dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki bir adıma müdahale edilmiş oldu.

Kadınlar partilerin ve demokratik kitle örgütlerinin temel örgütleyicisidirler. Kadınlara yönelik saldırılar, partilerin ve demokratik kitle örgütlerinin varlıklarını ve sürdürülebilirliklerini de tehdit ediyor.

OHAL döneminde kadınlara yönelik çok sayıda dernek ve kurumun kapatılması, kadınların sorunlarını gündem haline getirebilecekleri platformları, dayanışma mekânlarını kısıtladı. Bu süreç üniversitelere de sirayet etti. **Kapatılan üniversite topluluklarının çoğunluğu toplumsal cinsiyet ya da kadın çalışmaları topluluklarıydı.** İhraçlar içerisinde çok fazla feminist akademisyen bulunuyor. Bu ve benzeri baskı ve zorluklarla kampüsler iyiden iyiye erkek egemen-

¹ TiHV Dokümantasyon Merkezi verilerine göre, 2018 yılı içinde siyasi parti, sendika, vakıf ve dernek üyeleri ve yöneticileri ile yerel yöneticilerden gözaltına alınan 1151 kişi ile tutuklanan 214 kişinin yüzde yetmiş varan kısmını kadınlar oluşturdu.

liğinin mekânları oluyor. YÖK Başkanı'nın "Toplumsal cinsiyet eşitliği toplumumuza bir tehdittir" minvalindeki açıklamaları özellikle genç kadınları saldırılara açık hale getirdi.

Kadınlara yönelik cinsiyetçiliğin ırkçılık olarak tezahür ettiği yerlerde, görünür olmak bir yana, tam da bu nedenle cinsiyetçiliği gizleyen bir etki yarattı. Coğrafyaları ayıran farklı baskı yöntemlerinin en görünür yansımalarından biri oldu. **Mülteci kadınların maruz kaldığı** ayrımcılık Türkiye'de ırkçılığın yükselmesiyle daha da görünmez hale geliyor. Irkçılık mülteci kadınları cinsel şiddet karşısında kırılanaştırıyor ve yalnızlaştırıyor. Tek dayanışma alanlarından mahrum kalmama çabası, içinde yaşadıkları toplumda da maruz kaldıkları cinsel şiddete karşı sessizleşmelerine yol açıyor. Mülteci kadınlar özellikle kamusal alana katılma ve çalışma haklarından neredeyse hiç faydalanamıyor. **Ekoloji mücadelesi içindeki kadınlar,** çevre hakkının ilgasının da kadınların yaşam alanlarını ellerinden alan bir başka saha olduğunu gösteriyor.

2. Birlikte Hak Siyasetini Örmek

Yeni sistemin muhalefet üzerinde de merkezileşme, yönlemsel fakirleşme, eril siyaset biçimini ve dilini hakim kılan etkileri kadınların eşitlik mücadelesinde müdahale alanını daraltıyor. Ancak buna rağmen feminist politika yapan öznelerin, eşitlik ve özgürlük arasındaki kopmaz bağı vurgulamak suretiyle siyaset alanında sürdürüğü müdahilliyin yeni sistemin belirsizlikten aldığı güç karşısında yeni mücadele olanakları sunabileceğini düşünüyoruz. Kadın hareketinin bir araya gelme/örgütlenme pratiklerinden hareketle insan hakları örgütleriyle "birbirimizin meselesini" dert edinme halini, bunu gerçek kılacak bir araya gelmeleri zorlayacak yol yöntem geliştirmenin, bunu sistematik birlikteliklere dönüştürmenin hak siyasetini kendi içinde tesis etmek anlamına da geleceğini düşünüyoruz. Örneğin, Ankara Valiliği'nin

18 Kasım 2017 tarihinden itibaren süresiz olarak LGBTİ+ etkinliklerini yasaklayarak, örgütlenme ve ifade özgürlüğünü ağır biçimde ihlal eden kararına karşı insan hakları ortamının bir bütün olarak mücadele etmesi, yeni sistemin ayrıştırarak yok etme taktiği karşısında yeni imkânlar sunacaktır. Bunun basit ama çok işlevsel pek çok örneğini kendi örgütlenmelerimizde hayata geçiriyoruz. İnsan hakları örgütleri de benzer eylemliliklerle kadın haklarının insan hakları olduğunu teslim eden bir yaklaşımı daha belirgin kılabilir. Kadınların yaşadığı sorunların çözümünü örgütsel bir sorumlulukla ele alan, cinsiyet temelli ayrımcılıkları da sorumluluk ve iş yükünü kadınların üzerine bırakmaksızın çözebilmeyi gözetken bir yaklaşımın, bulunduğumuz yapılarda temel ilkelere biri haline getirilmesi gerekiyor.

Yeni sistemin getirdiği ağır sonuçlardan biri olarak kadın haklarının ilgasının insan hakları ortamında yeniden ve güçlü bir biçimde ele alınmasının konferansımızın temeline aldığı hak siyasetine zemin oluşturacağını düşünüyoruz. Hak siyaseti, çeşitliliğin özneleriyle mümkün olabilir. Feministlerin önerdiği, hayata geçirdiği/geçirmeye çalıştığı siyaset tarzının, siyasalın kapsamını genişleten, duyguları apolitik olarak işaretlemeyen yaklaşımıyla, otoriter siyasetlerin karşısında en güçlü olanaklardan birini sunmaya devam etmesi hak siyaseti açısından da şanstır.

“Projelere” indirgenmiş “faaliyetler” dünyasının hak siyasetinin alanı açısından körleştirici bir etkisi olabileceğini düşünüyoruz. Son dönem ‘kadın ve mülteci alanında’ sıklıkla gördüğümüz gibi; dili, çerçevesi, ilişkilene biçimi, kapsadıklarıyla projeler, hizaya sokucu, politik alanı daraltan, kimi yerde politikanın yerine ikame edilen araçlar olabiliyor. Projeler yoluyla kapatılmaya çalışılan siyasal alan, bunu görerek, buna karşı kendi dili, yöntemi, ilişkilene biçimleriyle varolma zeminleri yaratılarak açılabilir. Gücü ise farklı

hak alanlarının ortaklıkları, dayanışması oranında olacaktır.

Kadın hakları ve insan hakları hareketlerinin ne yaptıklarını, nasıl yaptıklarını birbirinden duyması, öğrenmesi, hak siyasetinin imkânları açısından da çok önemlidir. Ancak sadece deneyim paylaşımına dayalı buluşmalar değil, birlikte örgütlü, sistematik bir hafıza çalışmasının çok elzem olduğunu ve bunun planlanabileceğini düşünüyoruz.

İnsan hakları örgütlenmelerini taciz ve kadın birimleri ile sınırlı olmayan demokratik yatay örgütlenmelere çevirmek, günümüz siyasal ikliminin tekleştirici, dışlayıcı dinamikleri karşısında atılabilecek güçlü adımlardan biri olacaktır. Özellikle örgütlenmelerinde mülteci, çocuklu, genç kadınlar ve LGBTİ+'lara alan açmak, bu yapıların örgütlü gücünü de artıracaktır.

Feministleri sadece kadınlara yönelik hak ve hizmetlere dair tartışmaların değil, insan hakları, siyasi rejim, siyasi partiler vs. tartışmaların da katılımcıları olarak benimseyen bir perspektif geliştirmeye ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir yaklaşım, kadınların meselelere özne olarak müdahil olma hakkının tanınmasına vesile olacaktır. Elbette siyasal düşünce alanının genişlemesine de.

IV. Çalışma Grubu

Göç ve Sığınma Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Çalışma grubunda yürüttüğümüz tartışma dört ana başlık etrafında şekillendi.

- ▶ 1. Öncelikle konuyla ilgili tanımları ve ilkeleri netleştirme ihtiyacı duyduk.
- ▶ 2. Ardından Türkiye'deki mültecilerin güncel durumuyla ilgili bir değerlendirme yaparak, son dönemde öne çıkan sorun alanlarını tespit etmeye çalıştık.
- ▶ 3. Daha sonra, bu tespitlerden hareketle hak siyasetinin imkanlarını ve güçlüklerini tartıştık.
- ▶ 4. Ve nihayet bir dizi talep ve öneri geliştirdik.

1. Tanımlar ve İlkeler

Çalışma grubumuz “mülteci” teriminin sadece bu statünün hukuken tanındığı kişiler için değil, mültecilik koşulları fiilen oluşmuş herkes için kullanılması gerektiği konusunda görüş birliğine varmıştık.

- Mültecilik koşulları olduğu halde hukuken mülteci statüsü tanınmayanların “mülteci” olarak adlandırılması, hem bu kişilerin maruz kalmış oldukları şiddet ve zulmün hatırlanması, hatırlatılması ve teslim edilmesi, hem de mülteci statüsünün tanınmamasından ötürü içinde buldukları sürekli ihlal durumunun ısrarla dile getirilmesi açısından hak savunuculuğunun gereğidir.
- Bu bağlamda, özellikle Suriyeliler için kullanılan “misafir” vb. adlandırmalar kategorik olarak reddedilmeli ve “geçici koruma” statüsünün mülteci hakları açısından bir tür statüsüzlükle eşanlamlı olduğu mutlaka vurgulanmalıdır. Bizzat bu terimler göstermektedir ki sığınmacıların buradaki konumu “ev sahibi” top-

lum ve koruma sağlayan devlet tarafından onlara bahşedilen (ama bahşedilmek zorunda olmayan) bir “ihvan”, bir iyilik veya bir ayrıcalık çerçevesinde tarif edilmekte, dolayısıyla bir “hak” meselesi olarak görülmemektedir. Nitekim statüsüzlük tam da budur: Kişinin başkalarından gördüğü muamelenin kendi haklarından ve bu hakların başkalarına getirdiğı yükümlülüklerden kaynaklanmaması, aksine başkalarının keyfi ve değişken tercihlerine tabi olmasıdır.

- Mülteci hukukunun temel ilkelerine aslında aykırı olan “geçici koruma”, “güvenli menşee ülke” ve “güvenli üçüncü ülke” gibi uygulamalar, gri alanlar tesis ederek, güvencesizlik ve statüsüzlüğün devletler eliyle düzenlendiğı, hakların tanınmadığı ama tanınma ihtimalinin de yadsınmadığı ara-rejimler oluşturmaktadır. Böylece insanlar süresiz olarak hukukun bekleme odasında tutulmakta, belki içeri alınabilecekleri ama her an dışarı da atılabilecekleri bir belirsizlikte yaşamaya mahkum edilmektedir.

Çalışma grubumuz, fiilen mülteci olanların hukuken de mülteci olarak tanınması için yürütölen mücadelede uluslararası hukuk normlarının önemini ve değerini teslim etmekle birlikte, bizzat bu normların da çeşitli sınırlılıklar taşıdığı, dolayısıyla eleştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğı görüşündedir.

- 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer almayan (örneğin iç savaş ve çatışma, ayırım gözetmeyen şiddet, iklim felaketleri, temiz su ve gıdaya erişimin ortadan kalkması gibi) nedenlerle göç etmek zorunda kalan kişiler de mülteci olarak tanınmalıdır.
- Keza sömürgeciliğin miras bıraktığı yoksulluktan ve küresel kapitalizmin yerel topluluklar üzerindeki yıkıcı etkilerinden ötürü yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan kişilerin

“ekonomik göçmen” diye tanımlanmaları ve böylece mülteci hukukunun dışında tutulmaları, mülteci hukukuna zemin teşkil eden insan hakları ilkeleri açısından eleştirilmesi gereken bir egemenlik pratiğidir.

Son olarak, çalışma grubumuz, “haklara sahip olma hakkı”nın ancak tüm insanlık tarafından teminat altına alınabileceğini ve bu teminatın gereklerini yerine getirme konusunda uluslararası topluluğun, tek tek devletlerin ve tüm bireylerin insanlığa karşı sorumluluğunu vurgular.

2. Güncel Durum Değerlendirmesi

2016 yılında toplanan 13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı, mültecilerin Türkiye’deki durumunu, haklara erişim konusunda yaşadıkları yapısal sorunları ve maruz kaldıkları hak ihlallerini kapsamlı bir biçimde ele almıştı. Konferans’ın 2016 Sonuç Bildirgesi’nde dile getirilen ayrıntılı tespitler, çok büyük ölçüde bugün de geçerlidir.²

Öte yandan, hem küresel planda hem de Türkiye özelinde mültecilere yönelik devlet politikalarında daha yakın tarihli olumsuzluklar ve yine olumsuz sonuçlar üretmesi kaçınılmaz yeni gelişmeler de söz konusudur. Çalışma grubumuz bu yakın tarihli gelişmelere odaklanarak, mültecilerin içinde bulunduğu kırılgan ve güvencesiz koşulların çeşitli biçim ve düzeylerde ağırlaştığını saptamıştır.

Türkiye’de siyasi iktidar, mültecileri dış siyasette bir pazarlık kozu olarak görmeyi ve takdim etmeyi sürdürmekte; iç siyasette ise giderek artan bir ivmeyle mültecilere yönelik güvenlikçi bir yaklaşım benimsemektedir.

² 13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı Sonuç Bildirgesi (2016), <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2018/01/13.-T%C4%B0HHK-Sonu%C3%A7-Bildirgesi.pdf>, s. 14-22.

- İktidarın, toplumdaki nefret söylemini ve mülteci karşıtlığını kendi lehine çevirmeyi amaçladığı gözlenmektedir. Muhalefet partilerinin de özellikle Suriyeli mülteciler konusuna bir güvenlik sorunu olarak yaklaşması, iktidarın manevra alanını genişletmekte ve mültecilerin yaşam koşullarının ağırlaşmasına katkıda bulunmaktadır.
- Özellikle yerel seçimlerden sonra gerek Suriyelilere gerekse diğer mülteci gruplarına yönelik hukuksuz geri gönderme uygulamaları artmıştır. Bu uygulamalar, yukarıda işaret ettiğimiz “belirsizlik rejimi”nin imkanlarıyla gerçekleştirilmekte ve aynı zamanda yeni belirsizliklere yol açmaktadır. Şeffaflık ve denetim eksikliği nedeniyle söz konusu uygulamaların hangi boyuta ulaştığını tam olarak tespit etmek mümkün değildir.
- İktidarın mülteci konusuna güvenlikçi yaklaşımı, bu alanda çalışan hak savunucularını hedef haline getirme riski taşımaktadır.

Türkiye tarafından Suriye topraklarında gerçekleştirilen ve yetkililerin açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla sınır ötesinde kalıcı bir varlık yaratmayı amaçlayan askeri operasyon, çok sayıda sivilin yerinden edilmesine yol açmıştır. Askeri operasyonla oluşturulması hedeflenen ve iktidar tarafından “güvenli bölge” diye adlandırılan bölgeye an itibarıyla Türkiye’de bulunan çok sayıda Suriyeli mültecinin yerleştirileceği, yine iktidar sözcülerince dile getirilmektedir.

- “Güvenli bölge” güvenli değildir.
- Suriyelilerin zor ve/veya ikna yollarının kullanılmasıyla bu bölgeye gönderilmeleri,

uluslararası hukuka ve insan hakları normlarına aykırıdır.

- Üstelik bu girişim, bölgede daha önce Baas rejimi tarafından uygulanan Arap Kemerı politikasına benzer biçimde, Kürt nüfusa karşı bölgenin demografik yapısını değiştirme potansiyeli taşımaktadır. Böyle bir şey denendiği takdirde, bunun yeni çatışma ve ihlal ortamlarına zemin hazırlayacağı, ayrıca uluslararası hukuk bakımından suç teşkil edeceği vurgulanmalıdır.

Türkiye'deki mültecilere yönelik devlet politikalarının güvenlikçi bir ekseninde biçimlenmesi, gerek yasal ve kurumsal düzenlemelere gerekse fiili uygulamalara yansımakta ve son derece kaygı verici bir tablo oluşturmaktadır.

- Geri gönderme kolaylaştırılmakta, buna karşılık denetim zorlaştırılmaktadır.
- Sayıları giderek artan Geri Gönderme Merkezleri'nde tutulan mülteciler işkenceye, kötü muameleye ve çok çeşitli hak ihlallerine maruz kalmaktadır.
- Son dönemde mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde istihbarat faaliyetlerinin artırılması dikkat çekicidir.
- Güvenlik gerekçeleri ileri sürülerek uygulanan ve aslında yasal dayanağı olmayan kodlama/fişleme pratiği çok çeşitli hak ihlallerine yol açmaktadır. Kodlamalar üzerinden oluşturulan belirsizlik alanının keyfi biçimde kullanılması riski son derece yüksektir.
- Hükümet sınır dışı uygulamalarının artan sayısını kamuoyuna bir başarı olarak sunma

eğilimine girmiştir. Sınır dışı uygulamasını durdurmaya yönelik Anayasa Mahkemesi'nin bazı tedbir kararlarına dahi uyulmamaktadır.

- Türkiye'ye uluslararası koruma kapsamında başvuru yapan kişilerin kayıt ve statü belirleme işlemleri, Eylül 2018'den itibaren BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden (UNHCR) bağımsız olarak gerçekleştirilmektedir. İçişleri Bakanlığına bağlı G İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) bu işlemlerde tek yetkili haline gelmiştir.

- Ne var ki bu konuda yetkin ve liyakatlı insan kaynağına sahip olmayan GİGM bünyesinde oluşturulan mekanizma çeşitli yetersizliklerle maluldür ve ilgili işlemlerin yürütülmesinde ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. GİGM tarafından kayıtlı kişi ve statü alan kişi sayısı aıklanamakta, kabul ve ret oranları bilinmemekte, dolayısıyla hesap verebilirlik ilkesi boşa düşürülmektedir.

Tüm bu etkenler, mültecilerin yaşamlarındaki mevcut kırılganlığı derinleştirmekte, yeni korku ve endişelere yol açmakta, tahripkar sonuçlar yaratmaktadır. Geri göndermelerin artmasıyla birlikte mültecilerin kamusal ortamlardan çekildikleri, işyerlerini kapattıkları ve evlerine kapandıkları, sahada çalışan hak savunucuları tarafından açıkça gözlenmektedir. Türkiye'nin mültecileri zulüm görme riskinin olduğu ülkelerine gönderme kararlılığı, düzensiz geçişlerde ciddi bir artışa yol açmıştır.

Türkiye'nin belirsizlik rejimi, AB'nin suç ortaklığıyla da güçlendirilmektedir. AB, mültecileri her koşulda Türkiye'de tutma çabasıyla, kendi hukukuna ve bir bütün olarak uluslararası hukuka aykırı hareket etmektedir. Mültecilerin düzensiz geçişlerde karşılaştıkları ve giderek artan geri-itme (push back) pratikleri de

yaşanan trajedileri derinleştirmektedir. AB ve Türkiye, korku ortamını tırmandırarak sorunu çözmek değil sadece ötelemekle yetinmektedirler.

İktidarın mezhepçi ve milliyetçi öncelikleri, mültecilere yönelik genel ayrımcılığın yanı sıra, mülteciler arasında da “makbul olanlar” ve “makbul olmayanlar” ayrımı yaratmaktadır. Örneğin, Suriyeli mültecilerin doğuştan getirdikleri etnik ve dini aidiyetleri kadar Türkiye siyasetine dair mevcut tutumları da makbul sayılıp sayılmamalarında etkili olmaktadır. Mültecilere yönelik hizmetlerde iletişim dili olarak Arapçanın kullanılması ancak çok sayıda Kürt mülteci bulunmasına karşın Kürtçenin yok sayılması bu ayrımcı anlayışın açık örneklerinden biridir. Ayrımcı uygulamalar, ülke içerisindeki fay hatlarından beslenme ve bunları tetikleme potansiyeline sahiptir.

3. Hak Siyaseti ve Mülteciler

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama neticesinde fiili olarak Türkiye’de mülteci olan milyonlarca kişiyi bu statüden mahrum bırakmaktadır. Hak siyasetinin temeli olarak, öncelikle mültecilik koşulları gerçekleşmiş herkese mültecilik statüsünün verilmesi, uluslararası hukuktan doğan koruma ve hakların tanınması zorunludur. Statünün verilmesi, mülteciler açısından uluslararası mekanizmalara başvuru ve harekete geçirme için önemli olduğu kadar Türkiye’de geçici, belirsiz ve kırılğan konumlarının ortadan kalkmasını da sağlar. “Misafir” gibi hukuki karşılığı olmayan ve dolayısıyla belirsizlik, hiyerarşi, geçicilik içeriğinin yanı sıra herhangi bir hak kategorisini de içermeyen tanımlamalar yerine, uluslararası iltica ve mültecilik hukuku çerçevesinde statülerin belirlenmesi ve buna bağlı hak kategorilerinin tanınması gerekir. Ayrıca vatandaşlığa erişimin önündeki belirsizlik ve engellerin kaldırılması, sürecin açık biçimde tanımlanması ve eşit biçimde işlemesi, hak temelinde birarada yaşama koşullarının yaratılması için zorunlu adımlardan biridir.

Mültecilerin temel haklara erişimindeki fiili ve hukuki kısıtlılıklar ve siyasal haklardan bir bütün olarak yoksun bırakılmış olmaları, siyasi özne olmalarının gerekliliği ve önemini ortadan kaldırmadığı gibi, siyasi özne olmalarını da engelleyememektedir. Zira, parçalı ve kesintili olmakla birlikte, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de siyasi özne olarak mültecilerin eylem ve söylemleri oluşmaktadır. Ne var ki, hukuki statülerin belirsiz ve kırılğan olduğu, geri gönderme ve sınır dışı uygulamalarının yaygınlaştığı ve keyfileştiği, devletin kodlama ve dolayısıyla fişleme pratiğinin sistematikleştiği, mülteci karşıtı nefret söyleminin yükseldiği bir iklimde, mültecilerin siyasi özne olarak ortaya çıkması ve güçlenmesi kendileri için büyük riskler içermektedir. Bu sebeple, mültecilerin siyasi özneliğinin güvenli koşullarda desteklenmesi ve dayanışma koşullarında gerçekleşmesi için sivil toplum aktörlerinin rolü önem kazanmaktadır.

Ne var ki Türkiye’de son yıllarda göç ve iltica alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin sayısında çok hızlı bir artış olmasına rağmen, bu konudaki hak siyaseti alanının daraldığı kaygı verici bir gerçek olarak kaydedilmelidir. Bir yandan, sivil toplum üzerindeki genel baskı ortamı hak temelli çalışan aktörleri ağır biçimde etkilemekte; diğer yandan da mülteci alanının güvenlikleştirilmesi, bu alanda çalışan sivil toplum aktörlerinin suçlulaştırılması ve itibarsızlaştırılmasına yol açmaktadır. Bu durum, konuyla ilgili sivil toplum aktörlerinin çoğunluğunu devlet söylemini izleyen, devletin liderliğini talep eden ve kendini hizmet alanıyla sınırlayan bir çerçeveye sıkıştırmıştır.

Toplu ve hukuksuz sınır dışı uygulamalarının yaşandığı bir ortamda ve önümüzdeki dönemde geri göndermelerin artacağı gözönüne alındığında, bu uygulamalara itiraz eden hak savunucularının, bilhassa devletin tutumundan kaynaklanan yeni zorluklarla karşı karşıya kalacağı öngörülebilir. Bu zorluklara ek olarak, mültecilere karşı toplumsal önyargıların giderek

yaygınlaşmasından ve nefret söyleminin yükselmelerinden kaynaklanan zorluklar da vardır.

Tüm bu nedenlerle, dayanışma ağlarının kapsamının genişletilmesi hak savunucuları açısından acil bir görevdir. Çalışma grubumuz, bu acil görevin dört başlık altında düşünülmesi gerektiği sonucuna varmıştır:

- İltica ve mültecilik alanında hak siyasetine dayalı savunuculuk yapanların, diğer alanlardaki hak savunucularıyla koordinasyon içinde çalışması; dayanışmanın örgütlenmesi, derinleşmesi ve yaygınlaşması açısından elzemdir.
- Mültecilerin güçlenmesi ve özneleşmesi için savunu ve dayanışma süreçlerine eşit aktörler olarak katılabilmeleri kritik önem taşır. Bu nedenle, mülteci alanındaki hak siyaseti bizzat mültecilerle beraber yürütülmeli, mültecilerin olası risklerden sakınabileceği fakat aynı zamanda eşit aktörler olarak katılabileceği biraradalık formları yaratılmalıdır. Çalışma grubumuz, Konferans'a mülteci gruplarından temsilcilerin dahil edilmemiş oluşunu kritik bir eksiklik olduğu görüşündedir. Bu yöndeki çalışmalar yerellerden başlamak üzere, ulusal düzeye de taşınmalı, ayrıca uluslararası düzeyde hak siyaseti yapan aktörlerle işbirliği içinde geliştirilmelidir.
- Türkiye toplumunun tamamına hitap eden hak temelli bir yaklaşım için toplumsal muhalefetin aktörleri ile ittifakların gerçekleştirilmesi ve buna dair problemler üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Türkiye'de hak siyaseti yapmaya yatkın toplumsal kesimlerin aynı zamanda mültecileri tehdit olarak görmelerinden kaynaklanan önyargılar, olası ittifakların önünde ciddi (ancak aşılabilir ol-

mayan) bir engel oluşturmaktadır. Bu engelin iki ana kaynaktan beslendiği söylenebilir: (1) artan işsizlik ve yoksullukla bağlantılı ekonomik tehdit algısı ve (2) seküler yaşam tarzına yönelik tehdit algısı. Her iki tehdit algısını da geriletecek ve önyargıların aşılmasını sağlayacak çalışmaların yapılması, müşterek geleceğimizin biçimlendirilmesinde hayati önem taşımaktadır.

- Bu bakımdan yapılması gereken çalışmaların, münhasıran değilse de bilhassa iki ekseninde biçimlenmesi önem taşımaktadır: (1) emek ve demokrasi güçleri içinde yer alan örgütlerin mültecilik alanında hak siyasetine dahil edilmeleri ve başka yerlerde gerçekleşmiş iyi örneklerle özendirilmeleri; (2) mültecilerle doğrudan çalışan sosyal hizmet uzmanları, sağlıkçılar, öğretmenler gibi meslek gruplarına erişerek hak temelli bakış açısının yaygınlaştırılması.

4. Talep ve Öneriler

Çalışma grubumuz, siyasi karar vericilere hitaben şu taleplerin ısrarla ve her platformda vurgulanması gerektiği görüşündedir:

- ▶ 1. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlamanın derhal kaldırılması, geri kabul mutabakatının iptal edilmesi ve geri göndermeme yasağına uyulması.
- ▶ 2. Mültecilik koşullarını sağlayan herkese ayrımsız olarak mültecilik statüsünün tanınması ve bu statünün içerdiği haklara etkin erişimin sağlanması.
- ▶ 3. Belirsizlik rejiminin bir devlet politikası olmaktan çıkarılması ve vatandaşlığa erişim dahil olmak üzere mültecilerle ilgili tüm süreç ve mekanizmaların şeffaf, erişilebilir ve denetlenebilir olması.

Çalışma grubumuz, **sivil topluma ve hak siyaseti aktörlerine** hitaben şu önerileri dile getirme ihtiyacı duymaktadır:

- ▶ 1. Mültecilere yönelik sivil toplum çalışmalarında hak temelli savunuculuğun ana-akımlaştırılması; hizmet sunumunda bahşedici ve hiyerarşik ilişkilene modellerinin/pratiklerinin eleştirilmesi ve dönüştürülmesi.
- ▶ 2. Mültecilerin eşit özneler olarak iştirak edebilecekleri ortak yaşam ve örgütlenme pratiklerinin öncelikle yerellerden başlayarak hayata geçirilmesi.
- ▶ 3. Mülteci topluluğundaki kadınların her bakımdan güçlenmesine yönelik; topluluğunun geleceğine yön verecek genç kuşağın demokratik siyasete katılım kanallarını açmaya yönelik; ve mülteci topluluğu içindeki entelektüellerin (yazar, araştırmacı, sanatçı, gazeteci vb.) kamusal alanda, basılı/dijital medyada ve ilgili tüm mecralarda görünürlüklerini arttırmaya yönelik çalışmalara özel önem verilmesi.
- ▶ 4. Emek ve demokrasi güçleri arasında mültecilere yönelik önyargılarla mücadele edilmesi ve hak siyaseti temelinde ortaklaşma aranması.
- ▶ 5. Hizmet sağlayıcı örgüt ve kurumlar arasında hak temelli yaklaşımın yaygınlaşması için farklı meslek gruplarıyla (sağlıkçılar, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları vb.) işbirliği ve eğitim çalışmaları yapılması.

16. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı Katılımcıları

I. Yurttaş Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Kolaylaştırıcı: Nilgün Toker

Katılımcılar: Ali Şeker, Ali Topuz, Barış Yavuz, Cihan Aydın, Coşkun Üsterci, Murat Çelikkan, Elçin Aktoprak, Mehmet Rüştü Tiryaki, Münip Ermiş, Cihangir İslam, Neval Oğan Balkız, Özkan Yücel, Özlem Yılmaz, Öztürk Türkdoğan, Salih Erturan, Yakup Güven, Füsün Üstel

II. Kent ve Çevre Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Kolaylaştırıcı: Tanıl Bora

Katılımcılar: Agit Özdemir, Arif Ali Cangı, Bahadır Özgür, Bahar Yalçın, Beyza Üstün, Can Atalay, Cuma Çiçek, Güldem Özatağan, İsmail Boyraz, Melda Onur, Melih Yalçın, Mustafa Avcı, Osman İşçi, Saim Yavuz, Sinan Erensü, Tezcan Karakuş Candan, Türkan Eşli

III. Kadın Haklarının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Kolaylaştırıcı: İlknur Üstün

Katılımcılar: Aylime Aslı Demir, Çiçek Tahaoğlu, Damla Eroğlu, Dilan Dirayet Taşdemir, Eylem Yıldizer, Göksu Özahısalı, Gülnur Elçik, Hatice Göz, Hidayet Tuksal, Meriç Eyüboğlu, Nuray Çevirmen Aykol, Sevgi Binbir, Süzen İşbilen

IV. Göç ve Sığınma Hakkının İlgasına Karşı Hak Siyaseti

Kolaylaştırıcı: Serdar Tekin

Katılımcılar: A. Didem Danış, Çiçek Aktaş, Erhan Keleşoğlu, Gülseren Yoleri, Levent Tefik Ayaşlıoğlu, Lülüfer Körükmez, Metehan Ud, Pırl Erçoban, Seda Altuğ, Taner Kılıç, Tuba Dokur, Yüksel Taşkın

Düzenleme Kurulu: Nilgün Toker, Tanıl Bora, Coşkun Üsterci, Serdar Tekin

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
HUMAN RIGHTS ASSOCIATION
Necatibey Cad. No:82/11-12 K.6 Demirtepe/Ankara
Tel:+90 (312) 230 35 67-68-69
Faks:+90 (312) 230 17 07
www.ihd.org.tr - posta@ihd.org.tr

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
HUMAN RIGHTS FOUNDATION OF TURKEY
Mithatpaşa Cad. No:49/11 K.6 Kızılay/Ankara
Tel:+90 (312) 310 66 36
Faks:+90 (312) 310 64 63
www.tihv.org.tr - tihv@tihv.org.tr

16.Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı

katkılarıyla düzenlenmiştir.